

MAGYAR MÚZSA

KÖLTŐ BÖJT - MÁS HAVÁBAN.

*Az élyssiumi egygyütt való beszélgetésnek folytatása.
(A' Braunsvájgi Leopold Hertzeg jön)*

Leopold. (megölelvén Tzithen Generált) Az Úr is nállunk drága Tzithenem! egészséggel, egészséggel kedves Öreg! végtére már kihartzolta magát?

Tzithen. Igen is drága Hertzegem! végtére 87 esztendei pálya után a' tzelra érkeztem! — De Hertzegféged melly hirtelen elragadtatott tollunk! — Mindazáltal itten már elvette nagy szívűségéből származott tselekedeteinek jutalmát, a' melly rövid élete' számára sértetlenül tartattatott! — Óh melly véghetetlen örömöm, hogy Hertzegfégedet itt találom!

Leopold. Az enyém is nagy, hogy az Urat itt látom: mert én azt akarnám, hogy minden Barátaim itt lennének, hogy részeffei lehetnének a' mi bódogságunknak, és olly bódog lehetnék, hogy őket mindnyájokat bódogságban láthatnám! Oh kedves Tzithenem! ha azokról a' fok érdemes, nemes és derék emberekről gondolkodom, a' kiknek érdemeik, nemes szívek, és derék vóltok olly roszszúl jutalmaztatnak-meg a' Világtól, azt kívánom, hogy mindnyájan itt lennének, a' hol egygy virtus sem marad jutalom nélkül. A' Jónak mindenik bimbója, a' melyet ide hozunk a' Világról, itt tsemetézik-ki, és dióssféges termékeny élő fává nevededik. — — Ez a' nemes lélek is a' bódogságnak kebelében vagyon már! mondék, midőn egygy öreg Tzithen Húszár-Tiszt a'

— — —

maga Generáljának meg-érkezését hírül adá, midőn éppen Szájdilitztóljövék. — — Egésszeggel ismét, mi drága Tzithenünk! — — — (*Férre fordulván meg-látja a' két Filozófust*) Kegyelmetek is itt vagynak kedves Barátaim! Óh kedves Lessingem! az én néhai utazásomnak úti társa, már régen hogy keresem ezen Vidékenn, és nem találhaték-reá. Most azt mondák, hogy Plátóval, Ciceróval, Lájbnitztal, a' Plánétákon utaz, majd azt mondák, hogy Sakspearral és Voltérral a' halhatatlanfágnak Templomában volna, majd ismét úgy tudósítottak, hogy az Anakreon és Hórártzius Társaságában mulatozna; sohol sem találhattam-meg, és annyival inkább örvendek, hogy Mendelfohnnal itt szemlélhetem. Hát kedves Tzithenem! mitfoda újfagot hozott nekünk a' nagy Fridrikről?

Tzithen. Most éppen rólla beszéllénk! Az én hirmondásom a' felső Világnak nem igen kedves! — Fridrik — — a' mi Atyánk, az ő ifjúi munkássága mellett a' koporsó felé hanyatlik.

Leopold! Istenem! az én Bátyám!

Lessing. A' leg nagyobb Fejedelem!

Mendel. Az ő Népének Jöltévője, a' Törvényadó, a' Filozofus! Ha fok Századokig éltt volna-is, még is hamar ragadtatnék - el a' földről.

Tzithen. Ó Uraim! én örömezt nem szaporítom a' szót, de azt meg kell vallanom, hogy Fridrik meg - érdemi, hogy ezt tegyék a' Neve mellé: *Egygyetlen egygy!* A' hideg halál' borzadása mint elfutotta minden inaimat? melly igen érzettem kialvását ereimben lévő Véremnek, a' midőn kéntelenítottam
tem-

nézni, hogy olly igen elragta azt a' betegségnek férge, a' kiért én olly örömeft tartottam az ellenféges gollyóbifnak mejjemet! — — —

Mendelsohn. Az igaz marad, hogy mi az egészsz Hiftóriában tfak egygyet sem találunk, a' kit a' mi Fridrikünknek mellé tehetnénk! Nagyobb vóltt bölts Salamonnál! Nem tfak egygy Templomot, hanem ezeret épített a' Mindenhatónak! Az ő böltsességét nem homállýosította-meg az erőtelenfé, és az ő Vénféget nem fertéztette-meg ollyan tfelekedet, a' melly az ő Ifjúfágának fényességét eltörölhette volna!

Lessing. Több vóltt, mint Augustus, Márkus Aurélius, több mint Títus és az eltöltt Világnak több nagy Fejedelmei. Ő Vitéz és emberek' barátja vala; Hódoltató, 's még is az ő Népének Attya, nem embereket fojtó, nem szélelztő; Törvényadó, a' Mesterfégeknek és Tudományoknak Védelme vala, és maga Értő, Poéta, Filófosofus, az érdemeknek betsüllője.

Tzithen. Uraim! én eleget olvastam Nagy-Sándorról, de akárki mit mondjon, ő nem vóltt Fridrik! valaha vagy egygy napot el-tobzódott é!? vagy egygy barátját háládatlanféggal jutalmaztatta é meg? a' hízkeledésnek füstjével meg-engedte é homállýosíttatni elméjét? Vitéz és Hadvezér vala, ki a' puha Sándornak gyalázatjára magát a' hadakozáfnak minden strapátziájaira kitette, és több okoffág vóltt kis ujjában, mint Sándornak egészsz testébenn! Adjanak a' kárkinek a' kezébe, kinek a' fejében nem pollyva, és erében nem viz vagyon, ollyan tanúlt Sereget, annyi pénzt, és olly régulatlan ellenféget, mint Sándornak vóltt, és bizony ezt is Nagynak letet nevezni. — Hm! mint ha bizony arra, hogy valaki Nagy légyen, nem



kívántatnék egyéb, hanem csak az olyan Országoknak meghódoltatása, a' mellyekhez az embernek semmi jussa.

Lessing. Úgy a' kevély Kortézt, és a' kegyetlen Pizarrót is annak lehetne nevezni! Fridrik' lelkének nagysága, mind feljül-múlja azt, a' mit az esztendőnként való históriás Könyvek a' Nagyokrol feljegyzettenek nekünk. — Az ő Népe iránt való atyai gondosfága, az ő igazsága, az ő kemény virtussa, és böltsuralkodása, olly tündöklőn állanak az ő győzedelmei mellett, hogy azoknak sugárai, mind azokat, a' kik hozzá közölitnek, hogy a' magok' nagyságokat az Ővéhez mérjék, homályba borítják.

Tzitben. Melly nagy szomorúságba borúl Bnrkus-ország, ha a' Földnek leg-jobb Fejedelme elvételtek tőllé! melly sebessen follynak az ő vén hadakozóinak száraz ortzájaikonn alá a' keserű könnyhullatások, mikor őket az ő Attyok el-hagyja. Oh bizony ha a' felső Világról gondolkodom, ugy írhatnék, mint egygy Afzszony.

Lessing. A' Nagyságod' Keserűsége méltó, Generál Ur! nem hamar tisztelhet a' Föld egygy Fridriket. De az Elysiumra nézve örvendetes léfzen az a' nap, a' melly neki a' leg nagyobb Fejedelmet fogja ajándékozni.

Mendelsohn. Igen is! a' Mindenható mind addig engedte az ő Népeinek a' mi nagy Királyunkat, a' mig azoknak boldogságok erőfs lábra tétettetett, és már most a' vég nélkül való boldogságra hívja őtet! — Melly felféges léfzen annak jutalma, a' kit az

Örök-



Örökkévaló annyi ideig engedett a' Földnek javára uralkodni, és még is az ő Népeinek hív kívánságai ellen olly hamar kiszóllított. (a' többit ez után.)

* * *

Kérdés.

*Honnan vagyon, hogy az erköltsi meg-jobbúlás-
nál a' kereszttyén Vallásnak olly kéves tiszte-
lőiben legyen látható munkálkodása, és mi-
tsoda eszközök által lehetne ezen Rosszszan
mind közönfegesenn, mind különösönn minden
erőszak nélkül orvosolni? a.)*

Felelet.

Ezt a' Kérdést a' Stolp-bagyományiak (fundatio). Gondviselői tették vala fel jutalom alatt Lejdában, a' melyre Sváb Kristóf Úr a' Vürtembergi Hertzeg- nek udvári Tanátsoffja, és Philosophie Professor 1785- ben olly érdemes feleletet készített, hogy az, az el- ső érdem-pénzre méltónak ítéltetett. — Noha ez a' kérdés nem uj; mindazáltal Sváb Úr egészfzen uj mód- dal és nagy éles látással feleltt-reá. A' Munkának eleibe a' Vallásnak fő-végéről és ágazatairól való né- melly meg-jegyzéseket helyheztetett. (§. 2-8.) Az igaz Vallásnak fő vége, az emberi természetnek a' tö- kéletességben szüntelen nevedő gyarodása, és az ebből származó boldogságra való emelkedése. Mint- hogy pedig az Isten a' leg főbb tökéletességnek kút- feje, és a' véges lélek annál közelebb járúl az Isteni Valósághoz, mennél elébb mégyen a' tökéletességben; meg-tetfzik ebből, hogy minden Vallásnak fő vége, az Istennel való egygyességben (hasonlatosságban) áll. A' Vallásnak három fő ágazatai ezek: Vagyon egygy



leg főbb tökéletességü véghetetlen Lélek : Ez igazgatja az egész Világot, és gondja vagyon az emberi Nemzetre, és külön külön minden emberre; a' halál után kezdődik elsőben az embernek valófágos bódog állapota, a' szerént, a' miképpen élte előbbeni életét. Ezen Tudományoknak, mellyeket a' régi Pagányok is tudtak; de az Isteni Követ által nagyobb bizonyossággal adattattak elő, és tulajdon Tsfudatételei és halála által meg-erősítették, igen hathatós befolyások vagyon az emberttek erköltsij megjobbítására. *Miért olly erőtelen tehát még is a' keresztyén Vallásnak ezen munkálkodása a' jziveknek megjobbításában, és miért van tfak olly kevés emberben ennek látatja?* — Az Író ennek akadállyait rész szerént közönségesen minden emberben, rész szerént külön külön az emberi állapotoknak bizonyos sorsaiban találja. (§. 12.) *Az első közönséges, még pedig belső akadálly; az emberi természetnek tökéletlensége. Mi minden elmébéli megfogás (idæa) nélkül születettünk. A' Lélek tfak a' külső befolyások által határoztatik a' tfelekedetekre, és fokkáig tfak az érzékenységeknek és a' testi kívánságoknak kormányja alatt vagyon. Melly fok hamis értelem színle-bé magát elméinkbe, míg a' józan okoskodás magát az érzékenységeknek kötelei között ki-fejti! Melly fok tfelekedetbéli balvélekedések származnak a' rossz példáknek látasából! A' tapasztalás tanítja, hogy minémü rossz szokások vernek azok által gyökeret a' lélekben. (§. 13.) A' második közönséges, még pedig külső akadálly fekszik az emberi Társaságnak elrendeltetésében. A' Vagyonoknak és állapotoknak szükséges hasonlatlanfágából származnak a' rosszra való ketségtetések, úgy hogy e' miatt a' Vallásnak hathatósága fokokban erőtelenné és*



és femmivéléfzen. A' gazdagfág, a' tékozláfra (gyakran a' fősvényfégre is) és mértékletlenfégre hitgeti az embert; a' betsület, kevélyfégre és nagyra vágyásra; a' fzegényfég, írigyfégre és tfálárdságra. Az életnek foglalatosfagaiba való elegyedés, a' bánat, és az élelem-keresésnek módjáról való gondoskadás, fok akadállyokat téfznek itten az útba. (§. 14.) — A' különös akadállyok közzé számlálja Sváb Úr elföben: A' kerefztyén Vallás' fő-ágazatainak nem tudását, az azokról való homállyos és nem igaz meg-fogáfokat, a' mellyek az elégtelen, vagy egészfzen el-múlatott tanításából származnak az Ifjúfágnak, és a' Vallás' Tudományjának a' szívben munkálkodó erejét femmivé téfzik, mellynek nagyobbára a' Népnek alsó rendjében vagyon helye. (§. 15.) — Továbbá, ezen különös akadállyokhoz tartozik a' *Hitetlenség*. Sokan Kerefztyéneknek tartják ugyan magokat külsőképpen; de szíveikben, vagy az egészfz kerefztyén Vallást tagadják, vagy pedig annak leg-főbb és nagyobb részét: ilyeneket, ezen zabolátlan, kétfégeskedni és ujjíteni szerető időben leg-többet lehet a' Fő-rendek között találni, kik magoknak ugy tetszenek, hogy itt a' köz népnél sokkal jobban és tisztábban látnak. Nem tagadják ugyan ezek egygy átaljában az erköltsfégget, és úgy látszik, hogy a' Vallásnak tfelekedetbéli részét (külsőképpen) meg-tartják; de az erköltsfégnek erőfs fundamentomát eltemetik. Ezen hitetlenségnek kútfejei főképpen a' Hitnek azon ágazatai, a' mellyek némelly Ekkle'siákban ugy tanúltatnak, mint ha a' bódofágára szükfégesek vólnának; de a' józan meg-vifgálás után tfupa emberi költeményeknek és elmés találmányoknak taláztatnak lenni. Az olyan, a' ki azokba a' Tudományokba hitt ifjúfá-



gában, a' mellyeknek hamis és hazszontalan vóltát értelmesebb korában által-látja, az egészsz Vallást gyanúsfnak tartja, és benne kétfégeskedik. Kétfég kívül innen vagyon némelly Vallásúaknak hitetlenségek. (§. 16 — 18.) Egygy ujj oka, hogy miért olly kevés emberben látható a' keresztyén Vallásnak ereje, az, *hogy nintsenek valósággal meg-győzöttetve rólla*, azok, a' kik úgy láttatnak ugyan, hogy mind a' Tudományban, mind a' tselekedetben álló igazságait hiszik a' a' Vallásnak, és az Isteni tiszteletnek minden külső Rend-tartásait másokkal egygyütt végbe víszik; de hitekkal egészsz életek ellenkezik, és tselekedeteik egyenesen mást mutatnak. Sok hitbéli igazságokat úgy képzelnek, hogy hisznek; de sem tapasztalásból és erköltsi érzékenységből, sem semmi meg-mutogatásokból igazságok' felől meg-győzöttetve nintsenek. Nagyobbára az ő hitek Szüleiknek és Tanítóiknak tekintetén fundáltatik. Az idvefféges és nagyobb igazságok a' hibás tanítás miatt a' szívbe méllyen bé nem verettetnek, és azoknak hathatósáágok az ő Szüleiknek, sőt Tanítóiknak is rossz példajaik által meg-erőtlenítettik. (§. 19.) Miért van a' keresztyén Vallásnak a' szív' meg jobbitásában olly kevés hathatósáaga? annak akadállyjai közzé tartozik ez is: hogy sokak tfak külső tudománybéli (Symbolica), nem pedig látó (intuitiva) élő esméretére jutnak a' Vallás' igazságainak. Erre igen sokat téfzen az életnek az az ideje, a' mellyben tanittatik a' Vallás közönségesen, és az a' mód, a' melly szerént tanittatik. Alig tudnak a' gyermekek dádogni, már nehéz kérdéseket, és még annál nehezebb mondásokat és könyörgéseket kell könyv nélkül meg-tanúlniok. Ez által tfak a' tfupa hangzathoz szoknak, vagy tfak a' szók mellet-

ma-



madradnak, azt tartván, hogy a' dólgoakat is értik, pedig tellyeséggel nem értik. Ha az életnek értelmesebb idejére jutnak, már ekkor érzékenységek egészen meg-tompulván, azoknak illendő meg-vizsgálására elméjeket éppen nem adhatják. (§. 20 — 23.) Ujj akadályt okoznak úgy a' *durva* vagy *tetemes*, mint a' *tfinosabb tévellygések*. A' *tetemes tévellygések*hez számláltatik kiváltképpen az az értelem, melly azt tartja, hogy az Istent ajándékkal meg-lehet engesztelni, és tölle pénzért kegyelmet lehet nyerni, mintha az Istent meg lehetne vesztegetni, mint a' hamis Bíró. (§. 24.) s. a. t. *Tfinosabb tévellygések* vagynak a' világosabb Ekkle'siákban is, a' mellyeket csak ugyan nem lehet az ő Tudományoknak tulajdonítani. Ezen tfinos tévellygésekhez számlálja a' Szerző a.) Azt a' bal vélekedést, hogy a' *bűnöknek késő és birtelen való meg bánása által*, a' halálnak pillantatjában még a' Krisztus' érdemét valaki magára veheti és kegyelmet nyerhet, az érzékenységeknek valószínű meg-változtatása nélkül, és az azt követő meg-jobbulás nélkül. b.) Az a' roszszúl értettetni szokott értelem, hogy a' mi romlott természetünk egygy átaljában tehetetlen legyen a' *Jónak tselekedésére*, mellyhez ez a' veszedelmes Tudomány ragasztatik, hogy az a' Roszsz, a' mellyet az emberek tselekednek, a' gonosz Léleknek az ő lelkeikben való munkálkodása által, léfzen. c.) Hogy magát az ember csak a' Sz. Léleknek természet felett való munkálkodására hagyja, nem élván az Istentől a' *szívnek meg-jobbítására fadattatott eszközökkel és erőkkél*. d.) Annak roszszúl való értése, hogy elégséges a' tselekedet nélkül való hit a' bódogságra, és hogy *haszontalanok a' jó tselekedetek*, és e.) A' *természeti virtus és keresztyéni Isteni élelem között való külöbségnek helytelen értése*, a' mel-

lyek azonban nem olly igen különböznek egy más-tól, hogy amazok semmit sem érnének, és hogy ez, talám valami titkos és a' földi gyönyörűségtől és emberi társalkodástól el-szakasztó egész meg-válást kí-vánna, melly által csak a' lelki kevélység tápláltatik, és a' keresztyén Vallás irtóztató és alá-való ábrázat-ba öltöztetik. — — Hogy miért nintsen hathatós munkálkodása a' K. Vallásnak az emberi szívben, a' leg-nagyobb okok között egygy az is, hogy a' szív inkább hajlik a' Roszszra, mint a' Jóra, mellyet a' szív-nek romlotttsága, a' mi időnkben a' Vallással való kevés gondolás, az iszonyú nagy testiskedés, mértékletlenség, a' nagy Állapótoknak vesztegető édesgetése, a' feletébb izabad nevelés, és némelly Gyer-mek-nevelő Tanítók' hívalkodó tanításának módja, a' maga meg-tagadásnak fogyatkozása, és tsupán tsak a' jelen-való életre való tekintet, nemt' fak erősítnek, hanem fenn-tartanak és nagyobbra is nevelnek. (§ 26 — 34.) Minekutánna a' Szerző a' Roszszat, és annak kútfejeit fel-fedezte; (§ 35 — 46) azokat az eszközöket hozza-elő, a' mellyek által ezen Roszszan or-vasolni lehetne. A' közönséges eszközökhöz számlálja elsőben: A' polgári Társaságnak illendő véghez mérjéklet el-intézését és rendeltetését, melly úgy lenne, ha az emberek sorfai között nagyobb egyenlőség hozattat-nék-bé, a' külső szegénység meg-orvasoltatnék, jobb Törvények adattatnának és keményen meg-öriztetné-nek, főképpen a' Vallásra és jó erköltsökre gond-vi-seltetnék, nem tsak azért, hogy a' Roszsz el távoztassék; hanem hogy a' Jó is elő-mozdittassék; és főképpen úgy esnék-meg, ha az Uralkodók meg-gondolnák, hogy az ő Népeiknek valóságos boldogsága és Országaiknak ereje nem tsak a' külső hatalomban áll; hanem leg inkább az igazságon, virtuson s, a. t. nyúgoszik. — Továbbá a' közönséges eszközökhöz tartozik, melly a' K. Vallás' hathatosságának egy akadályját az útból ki-hárítja, — az Ifjúságnak job-ban való nevelése, melly végre a' Szerző méltóbb és tisztetésebb Tanítókat kíván, hogy tétettetnének, ki-vált

váltt az alsóbb és közönséges Oskolákban, kik az értelem, okosság és jó erköltsök által az ő hivatalok' nagy vóltának meg-felelnének, mellynek el-érésére kívánja az Író, hogy jobb fizetések, reménységek lenne, és nagyobb külfő tisztelettel vífeltetnének ezen hivatalhoz és állapothoz: hogy *közönséges plánta-oskolákat* állítánanak a' Nép Tanítóinak jobb formáltatására, és hogy *közönséges Nevelőket* rendelnének, kik az Ifjúságot nem tsak a' tanító órákon kívül, hanem minek - utánna az Oskolából el-botsfáltátnak is, szemmel tartának, a' roszsz társaságoktól és henyélestől el-fognák, különösön a' végre rendeltetett közönséges házakban, idejekhez illendő foglalatosságokban gyakorolnak, testi gyakorlások által testeiket meg-erősítenék, és az által az egészleg' rontó vétektől, és el-gyengítő puhaságtól meg-oltalmaznák. Végezetre az is a' *közönséges eszközökhöz* tartozik-még, hogy *lelki esméretekre vigyázóbb személlyeknek* adattatnának a' *papi székek*, kiváltta' Falukban olyan Papokat kellene tenni, kik egyenes, józan lelki gondolkodású, okos és a' Kereszttyénységnek természeti valóságát és vég-tzélját egészfízen értő, buzgon hívő emberek volnának; kiket az ő tekintetek, tapasztalások és emberefméretetek tiszteletre méltókka tennének. (§. 58.) A' feljebb említett Roszsz ellen való *különös eszköz* kiválttkeppen ez; hogy a' Szülék, Nevelők, Tanítók, és mind azok, a' kikre vagy on az Ifjúságnak nevelése, oktatása és az emberi szívnek jobbítása bizattatva, minden fáradságokat arra fordítsák, hogy a' *Vallás' igazságai felől, valóságos és élő meg-győzöttetést verjenek* az ő gyermekeikbe, tanítványaikba, és halgatóikba. Az eddigi mód, az Írónak ítélete szerént alkalmatlan. Sőt inkább együgyű és *erköltsi oktatásokon* kell a' tanítást kezdeni, a' mint ezt a' gyermekek ideje és foghatósága kívánja. Azután osztán értelmesebb idejekben a' tudománybéli (theoretica) igazságokhoz is hozzá lehet nyúlni; ezeket amazokkal összfe-kötni, és meg-mútatni, hogy miképpen follynak azok ezekből. És mármost ezen tanítást a' Vallásnak históriájából könnyebbé lehet tenni. A' most szokásban lévő tanítás' mód-
ja-



fában majd minden csak a' Tanítóknak tekintetén fekszik, kiknek hisznek, mivel ők mondják; ezen módon maga az igazság a' meg-győzöttetésnek fundamentuma. (§. 40 — 42.) Arra az ellen-vetésre; ha ezen tanításnak módja által a' mi Ekkle'siánk Tudományjának formája nem változtatnék é meg? a' mellyhez vólnának csak ugyan költetve a' Tanítók; (§. 43) meg-felel a' Szerző. Azok a' gondolatok, a' mellyeket (§. 44) a' Prédikáziókban, énekben és könyörgésekben való mesterféges (tropica) és bibliai szóllásnak formájiról ki-nyilatkoztat, meg-érdemlik a' meg-fontolást. Azoknak a' könyveknek tilalmazását, a' mellyek a' keresztyen Vallás ellen irattattak szükségességnek tartja az Író, a' mellyek ellen gyökeres erőfőgkell fel kell a' ízivet fegyverke tetni. A 17-dik tizikkelyben való meg-jegyzésben meg-mondja az okát, hogy Olasz, Frantzia, és (a' Nikólai Ur' útjának le-irajafa szerént) a' Kathólíka Német-Országokban több isten-tagadók (Atheusok) miért legyenek, mint a' Protestáns Német-Országban és Angliában, hol több *Naturdlisták*at lehet találni. — Ez a' veleje ennek a' Differtázióinak, melly valóban meg-érdemlené egygy tudós magyar pennának fáradságát, hogy a' mi Magyaraink-is olvashatnák az illy betűs és szükséges munkát nyelveken. Mit nem tehetne az ilyen munkáknak magyar nyelven való ki-adatásában egygy teherős magyar Méltóság, ha csak némelly részetskéjét rendelné is arra gazdag jóvedelmének, hogy a' Nemzetet építő és pallérozó könyvetskéket fordittatná és ki-nyomtatattatná? Örömeit dölgoznék a' magyar Tudós, de nints jutalma fáradságának, nints elő-mozdítója elme' szüleményjének; sőt a' mi keservesebb, a' kiknek könyvein leg-többet nyernek is a' Könyv-nyomtatók, azokat is nem hogy meg-jutalmaztatnák, hanem velek előre meg-alkuszna, hogy annyi exemplárokat vegyenek-meg, a' mennyiből szinte egészen ki-jön a' Könyv-nyomtatónak költsége, úgy hogy a' többi majd mind nyereségben marad nálla.

a.) Ez a' kérdés Deakúl tétettet-fel e' képpen:
*„ Qui fit, ut summa Religionis Christianae efficacia ad
 imbuendos virtute animos in paucis ejus Cultoribus appa-
 reat, & quæ sunt remedia malo huic publice & privatim
 sine vi adhibenda? Ennek utánna vagyon vevve ugyan
 azon Sváb Urnak Differtátziója: De Permissiõne mali
 divinis perfectiõnibus non refragante. vagy: A' Részfznak
 meg-engedése, nem ellenkezik az Isteni tökéletességgek-
 kel. Ulmæ 1786. — Az utólsónak elõjáró befeje-
 jében, mellynek az *Accessit* ítéltetett, meg-valija a'
 Szerzõ, hogy a' tiszta Deákságot kéntelen volt, kiva-
 lált a' Metafizikai kitételekbenn a' világosságnak és
 rövidségnek fel-áldozni; melly ellenben az elõ-
 ben meg nem esett. Ezen alkalmatossággal (§ VII.)
 ezt a' kérdést teszi fel: „ Vallyon a' filozófiai materi-
 ákban, a' mellyekben az ember tiszta deáksággal gondolat-
 jait soha egészfzen ki nem teheti, tsupá német, vagy
 pedig a' külfõ Nemzetekkel való tudománybéli egygye-
 be-köttetésnek elõ segéllésére tsak Frantzia nyelvonn kel-
 lene é írni? De minthogy az utólsó, az ilyen tudos
 nyelvnek ezen mások felett való méltóságát meg nem
 érdemli, az a' Szerzõnek kívánsága, hogy minden nap-
 nyúgoti nyelvekbõl egygy tudos Társaság szerkeztet-
 nék-össze, hogy egy Szó-tárt, (Dictionarium) ké-
 szítsenek, a' mellyben minden pallérozott Európa-
 iaknak szokásban lévõ, de a' Görögöknél és Római-
 aknál esméretlen, vagy töllök határozatlanúl kített
 meg fogások (ideás) és mesterféségbéli szókát deá-
 kúl kitiálnának. Ez szerént, nem annyira a' tiszta
 deákságra kellene vigyázni, melly a' mostani mester-
 féségek és Tudományokkal úgy is nem mindenkor
 állhatmég, mint azoknak minden lehető meg-határoz-
 tatásokra; és minden a' felé nem eredeti deák szó-
 kat, mint *moralitas*, *organisatio* s. a. t. a' római nyelv-
 nek polgári jussával kellene meg-ajándékozni. Azt
 tartja a' Szerzõ, hogy ez a' munka meg-érdemléne
 egygy Tudományok Akadémiájának fáradságát, hogy
 Európának sok Nemzetü Tudóssai között a' tuda-
 mánybéli egybe-köttetés meg ne szünnék, és hogy a'
 Frantzia nyelvnek járma ála egészfzen ne vettetnének.
 Ekkor osztán senki sem szégyenlené az ujj deák, és
 a' mesterféségbéli szókkal élni. —*

— 25 —

Selectæ e profanis Scriptoribus Historia, quibus admixtæ sunt varia honeste vivendi præcepta ex iisdem Scriptoribus deprompta. Lips. 1785. in 8-vo.

Vagy: A pogány Írókból szedegettetett válogatott Históriak, a' mellyek között külömbbféle tisztességes életnek regulái elegyítettek.

Ez a' munka öt könyvekre vagy Szakaszokra vagy osztva, vagyon az I. De Deo. II. De Prudentia. III. De Justitia. IV. De fortitudine. V. De Temperantia. Vagy: az Istentől, Okosságáról, Igazságról, Szív állhatatosságáról, Mértékletességről. — Azok, a' kik a' Deák nyelvet tudják és értik, az itt előforduló példákat az eredeti könyvekből a' magok helyeiken olvashatják; ezekre nézve nem volna hát szükség ebből leg kissébbet is ki írni; de minthogy sokan vagynak, a' kik e'hez nem értenek, vagy ha értenek is, talám kezeknél azok a' könyvek nintsenek, a' mellyekből ki vagnak szedegettetve; ez okra való nézve, hogy a' rend, mellyet tart az Író össze-szedegetésében által láttatassék, a' IV-dik Könyvnek 17 dik Részét ide által-fordítom.

XVIII. RÉSZ.

A' halált, tisztes lélekkel fogadja, a' ki jól éltet.

Bizonyára akkor fogadtatik bátor szívvel a' halál, mikor a' hanyatló élet a' maga díszereteivel vigasztalhatja magát. Egygy sem élt az olyan kevés ideig, a' ki a' Virtusnak tisztjeit tökéletesen betöltötte. — Mellyre nézve, ha az okosság azt meg nem tselekedheti, hogy a' halált elkerüljük; a' mi elfollyt életünk-leg alább vigye veghez azt, hogy sokat és többet láttassunk, hogy éltünk, mint sem a' mennyit éltünk.

Követte a' Római Pólgár-mesterséget viseltt ember

ber ama régi Sókratest, a' ki midőn mindennél böl-
 tsebb lett volna, és szentebbül élt volna; úgy ól-
 talmazta halálos bajában magát, hogy nem kegyel-
 met kérőnek és bűnösnek, hanem a' Bírák' Mesteré-
 nek és Bírájának láttatnék lenni. Sőt még midőn
 az ékes beszédű Lyfiás Orátor alázatos, esedező,
 és a' következő szélvész ellen alkalmaztatott
 Orátzióját írásban hozzá vitte volna — hogy ta-
 núlna-meg, és azzal mentené magát a' Törvényfzék
 előtt; jó kedvvel elolvasta, és azt mondá; hogy hely-
 lyesen volna irattatva. De monda neki, *ha Sicyoni*
tszfmákat hoztál volna is, ámbár jók volnának, és a' lá-
baimhoz állanának, még sem vonnam-fel; mert Férjfiás
nem illetnének: így az az Orátzio is szépnek és ekésné
tetszenék ugyan; de nem erősnék és férjfiásnak. — Mi-
 dőn az ítélet szerént a' Bíráknak adattatnék, mint
 bűnös, meg-kérdettetik, hogy mire ítélné magát
 méltónak? Sókrates ezt felelé: arra, úgy mond, *hogy*
nagy tisztettséggekkél és jutalmokkal tiszteltetsem-meg, és
minden nap a' Pritanéumban tartsanak közönségesen, mint
a' melly tisztetlet leg nagyobb volna a' Görögöknél. A'
 melly feleletre úgy felgerjedtenek a' Bírák, hogy az
 ártatlan embert halálra kárhoztaták. — Annak, a'
 ki hírül adá neki, hogy ötet a' Bírák halálra ítélték,
 ezt mondá: *Őket is arra ítélte a' Természet.* — És mi-
 kor a' Felesége sirva így kiáltott volna! — *Oh! hát*
méltatlanul halsz-meg? Hát te, felele neki, azt a-
karnád, hogy méltán haljak meg?

Sem Prókátort nem keresett Sókrates az ő ha-
 lálalos Ügyében, sem a' Bíráknak nem esedezett;
 és az ő szívének nagyságából, nem kevélységéből
 származott állhatatosságát megtartotta, és életének
 utolsó napján erről fokat beszélt; és az előtt kevés
 napokkal, midőn könnyen ki-mehetett volna a' töm-
 lőtzből — és volnának olyanok, a' kik azt ígérnek,
 hogy utat adnak neki; ki nem szökött; és benn ma-
 radott, hogy két leg terhesebb dólgoznak félelmétől
 szabadítana-meg az embereket, t. i. a' halálnak és
 tömlőtznék félelmétől — és hónapokat vontt ki a'
 tömlőtzbenn és halálának várásában. — Életének
 vég.

végfő napján, a' mikor már majd kezében tartaná azt a' halálos poharat, úgy beszélt, hogy nem a' halálra láttatnék íasztatni, hanem az Egekbe emeltetni. Mert úgy ítélt, s úgy is beszélt; hogy két útjok és két féle menedékjek vagyon a' testből kiköltöző lelkeknek. Mert a' kik magokat emberi vétkekkel befertéztették, és egészízen fajtalanfágoknak adták, a' mellyektől megvakittatván, vagy házi bűnökkel és gonoszságokkal bémotskolták magokat, vagy a' közönséges Társaságonn való erőszak-tételre meg-botfáthatatlan tsalárdfágokat gondoltak, ezeknek az útjok rossz, és az Isteneknek (az az a' jámboroknak) társaságától el vagynak zárattatva; a' kik pedig magokat épenn és szűzenn megtartották, és a' kik a' testeknek dögével magokat meg nem fertéztették, és magokat ezektől megőrizték, és az emberi testben az Isteni életet követték, ezeknek azokhoz, a' kiktől jötenek, a' visszamenetelre szabados útjok vagyon.

Megkérdeztetvén *Ariszippus* hogy miképpen holt volna meg *Sókrates*? ezt felelte! *Vajha én úgy halhatnék meg!*

Soha sem is kedves a' nagy lelkeknek a' testbenn való mulatások; kimenni és kitörni igyekeznek, nehezen szenvedik ezt a' szorosságot.

II. Midőn az Athénébéliek a' Nép' gyűlésében mind Fócion, mind másokat halálra ítélték volna; ezek ugyan az ő barátjaiknak és atyafijaiknak ölelgetéseik között sirással vonattattak a' tömlőtbe; amaz pedig ugyan azon indulattal és ábrázattal méne, mint mikor az előtt közönségesen fő hadi Tiszté tétettetvén, hazakéfértetett (a' gyűlésből) vala: úgy hogy, azon Férjfiúnak nagy szívűségét és állhatatosságát senki eléggé nem tsudálhatja. — Midőn ez halálra vitettetnék, eleibe méné *Emfylétus*, kivel barátságoson él vala. Ez midőn könyvezve ezt mondaná: *Óh melly méltatlan dolgokat szenvedsz Fócion!* ezt felelé: *De nem véletleneket, u. m: mert e' volt többnyire majd minden derék Athénébéli Férjfiúnak kimenetele. — s. a. t.*